

Iš archyvų

Daiva DAPKUTĖ

Lietuviai Prancūzijoje: *laimės paieškos svetimoj padangėj*

Lietuviai nuo seno traukė į platųjį pasaulį laimės ieškoti. Vienus tokios laimės ir geresnio gyvenimo paieškos XIX amžiaus antroje pusėje nubloškė į Jungtines Amerikos Valstijas, Prancūziją ar Didžiąją Britaniją, kiti jau nepriklausomos Lietuvos laikais (1920–1940) verčiami ekonominio sunkmečio traukė ieškodami *eldorado* į Braziliją, Urugvajų, Argentiną. Įvairios nelaimės, karai ar Lietuvos okupacija privertė iš gimtojo krašto pasitraukti dalį žmonių, kurti savąją laimę toli nuo Lietuvos ir jau gyvenant svetimame krašte stengtis išlaikyti ir jaunajai kartai perduoti lietuvišką tautinį tapatumą, kovoti už Lietuvos nepriklausomybės idėją. Sugriuvus Sovietų Sąjungai ir atsivėrus sienoms, nemažai lietuvių vėl pasirinko migrantų kelią – vieni patraukė svetur trumpam pasidairyti, pastudijuoti, susipažinti su kitų kraštų gyvenimo būdu, kultūra, kiti paieškoti materialinės gerovės, ilgiau apsisototi ar net visam laikui įsikurti svetimame krašte. Tarp jų daug nenuoramų, ieškančių savo gyvenimo kelio, bandančių atrasti savąją laimę svetur, išbandyti save, įgyvendinti savo svajones ar pasinaudoti galimybėmis, kurių dažnai neturėjo gimtajame krašte.

Šį kartą trumpai stabtelsime ties Prancūzijos lietuviais. Prancūzija visada lietuvius traukė kaip demokratijos, kultūros, meno, karališkųjų tradicijų šalis, o pačiame Paryžiaus centre galima rasti dar nuo XVI a. išlikusių lietuvių tautinių simbolių¹, liudijančių šių dviejų kraštų istorinius ryšius. Nuo XIX amžiaus lietuviai kūrėsi Prancūzijoje. Po 1831 m. ir 1863 m. sukilimų šiame krašte prieglobstį rado politinių emigrantų banga, čia steigė draugijas, vėlesniais metais būrėsi apie 1866 m. Mikalojaus Akelaičio įkurtą Paryžiaus lietuvių draugiją „Želmuo“. 1918 m. Lietuvai sukūrus nepriklausomą valstybę, Prancūzijos lietuviai talkino atgimusiai valstybei, nemažai lietuvių, būsimų politikų, menininkų, mokslininkų tarpukariu studijavo Prancūzijos universitetuose, Prancūzijos lietuvius telkė ir Lietuvą prancūzams reprezentavo Lietuvos diplomatijos atstovai, tokie kaip Oskaras Milašius (1877–1939), Jurgis Baltrušaitis (1873–1944) ir jo sūnus Jurgis Baltrušaitis jaunesnysis (1903–1988), Stasys Antanas Bačkis (1906–1999), Petras Klimas (1891–1969), atlikę didžiulį darbą ne tik nepriklausomos Lietuvos laikais, bet ir Lietuvai praradus nepriklausomybę. Lietuvos okupa-

cija 1940 m. palietė ir Prancūzijos lietuvių gyvenimą. Nemažai lietuvių, tuo metu priverstų palikti Lietuvą, po karo kėlėsi gyventi į JAV, Kanadą, Australiją. Dėl ekonominių aplinkybių bei ne itin draugiškos Prancūzijos politikos pabėgėlių iš sovietinių kraštų atžvilgiu² po karo Prancūzijoje liko ir įsikūrė nedaugelis³. Nors lietuvių skaičius Prancūzijoje niekad nebuvo didelis, lietuviai čia būrėsi bendrai politinei veiklai, plėtojo visuomeninį, kultūrinį lietuvišką gyvenimą. Sovietų okupacijos metais Prancūzijos ir kitų kraštų lietuvių bendruomenės buvo vienas stipriausių elementų išlaikant ir puoselėjant lietuviškumą ir nepriklausomybės tradicijas.

Įvairiais laikotarpiais nuo pat XIX a. pabaigos iki šių dienų Prancūzijoje gyvavo negausi, tačiau veikli lietuvių bendruomenė, besiburianti apie įvairias organizacijas, daugiausia apie nuo 1946 m. veikiančią Lietuvių katalikų misiją ir 1947 m. susikūrusią Prancūzijos lietuvių bendruomenę (PrLB)⁴. Lietuviai Prancūzijoje buvo išsibarstę po įvairias vietas: didžiausia apylinkė buvo Paryžiuje, o kitos susiformavo provincijoje – Vilerupte (Villerupt), Ruane (Rouen), Mulhauze (Mulhouse), Lione (Lyon), Trua (Troyes), Norde (Nord)⁵. Nors buvo išsibarstę įvairiose vietovėse, jie stengėsi palaikyti ryšius su savo tautiečiais, dalyvauti lietuvių renginiuose, jungtis į bendruomenę ir ją remti finansiškai. Ilgą laiką Bendruomenės būstinė buvo Stasio ir Onos Bačkių namai, kurių durys buvo atviros visiems Prancūzijoje atsidūrusiems lietuviams⁶. Didelį vaidmenį jungiant lietuvius bendrai veiklai atliko PrLB vadovavę asmenys Ona Bačkienė, kun. Jonas Petrošius, Jonas Tomkus, Žibuntas Mikšys, Ričardas Bačkis ir kiti. Pokario metais Paryžiuje gyveno ir dirbo garsūs menininkai, pvz., Vytautas Kasiulis, Pranas Gailius, Adomas Galdikas, mokslininkai Jurgis Baltrušaitis, Algirdas Julius Greimas ir daugelis kitų, aktyviai įsitraukusių į lietuvių bendruomenės veiklą ir dariusių didelę įtaką lietuvių kultūriniam, visuomeniniam gyvenimui Prancūzijoje.

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, laisve pasinaudojo dešimtys tūkstančių postsovietinės Lietuvos žmonių, daugiausia jaunimo, kurie išvyko iš Lietuvos ieškodami geresnių ekonominių bei socialinių gyvenimo sąlygų. Įstojimas į Europos Sąjungą, ekonominės aplinkybės pakreipė emigracijos srautus įvairiomis linkmėmis: greta JAV daugiausia lietuvių važiuoja į Didžiąją Britaniją, Airiją, Ispaniją, tik nedidelė dalis lietuvių išvyksta gyventi į Prancūziją. Nors į Prancūziją nuolat atvyksta naujų žmonių, Bendruomenės narių skaičius jau keliolika metų beveik nekinta: 2009 m. PrLB sąrašuose buvo apie 700 adresų, o visoje šalyje buvo skaičiuojama apie 3 000 lietuvių⁷. Vieni į Prancūziją atvyksta trumpam, studijuoti ar darbo reikalais, kiti čia kuria savo gyvenimą, rūpindamiesi tautiškumo puoselėjimu ir perdavimu jaunesnei kartai, steigia mokyklas, leidžia lietuvišką spaudą, kuria internetinius tinklus ryšiu su savo bendruomenės nariais palaikyti ir saitams su Lietuva sustiprinti. Naujai atvykusieji pamažu jungiasi į Prancūzijos lietuvių bendruomenę ir netgi perima bendruomenės vadovavimą⁸, dalyvauja jos renginiuose ir tautinėse šventėse.

Iki šiol didžiausias lietuvių telkinys išlieka Paryžiuje, nors lietuvių būtų galima rasti ir kitose Prancūzijos vietovėse. Tiesa, informacijos apie juos beveik nėra ir dažnai tik atsitiktinės pažintys leidžia susipažinti su lietuviais, gyvenančiais atokiau nuo Paryžiaus. Geriausias pavyzdys – Perigės (Périgueux) miestelis Prancūzijos pietvakariuose, Dordonės regione. Tiesa, lietuviškai kalbančių žmonių čia nedaug. Šiame mieste jau daugiau nei dešimtmetį gyvena Aida Kiškytė-Degeix. Ji aktyviai dalyvauja lietuvių bendruomenės susibūrimuose, dėsto lietuvių kalbos, kultūros ir istorijos paskaitas Limožo (Limoges) universiteto doktorantams, dalyvauja lietuvių ir prancūzų asociacijų veikloje „Cordination France-Lituanie“, viena iš 2000 m. Dordonėje įkurtos asociacijos

„Lietuva“ įkūrėjų, prisiekusi vertėja prie Bordo (Bordeaux) apeliacinio teismo. Daugiau nei 10 metų A. Kiškytė-Degeix dirba Perigės miesto radijuje *Radio Périgueux 103°*, rengia laidas apie prancūzišką gyvenimą, lietuvius ir jų likimus svetimame krašte. Čia publikuojama viena jos parengtų laidų „Lietuviškos svajonės ir prancūziška realybė“, transliuota Perigės miesto radijuje 2000 metais. Ši radijo laida yra įdomus istorinis šaltinis, leidžiantis žvilgtelti į Prancūzijoje gyvenančius ar trumpam laikui atvykusius lietuvius ir jų likimus. Radijo laidos įrašo kopiją 2009 m. pavasarį lankantis Prancūzijoje Lietuvių išeivijos institutui perdavė reportažo autorė Aida Kiškytė-Degeix.

Nuo 1969 m. Paryžiuje įsigalėjo tradicija vieną kartą per mėnesį rengti lietuvių bendruomenės susirinkimą su pamaldomis ir bendrais pietumis po jų¹⁰. „Šie lietuvių susibūrimai sutraukia nemažai tautiečių: kaskart dalyvauja 40–50 žmonių. Atvyksta tautiečių net iš tolimesnių apylinkių. Visiems miela kartu pabuvoti, pabendrauti, nes daugelis gyvena toli vieni nuo kitų ir be šitokių susirinkimų neturėtų progos susitikti tautiečius ir domėtis lietuviškuoju gyvenimu. Jaunieji taip pat neatsilieka nuo vyresniųjų. Jie ateina ne tik pabuvoti, bet ir talkininkauti pamaldose ar meninėse programose, ar bendrų pietų ruošime. Džiugu, kad jaunieji neatitrūksta nuo vyresniųjų, tai viltis lietuviškojo gyvenimo ateičiai. Daugelis mūsų šeimų yra mišrios, taigi dalyvių yra ir nelietuvių. Tačiau ir nelietuviai jaučiasi esą mūsų bendruomenės nariais, nes visus jungia šeimyniška nuotaika ir dvasia“¹¹, – 1970 m. rašė *Prancūzijos lietuvių žinios*. Ši tradicija – susirinkti kartą per mėnesį sekmadienį – gyvuoja iki šiol, o į bendrus susirinkimus atvyksta tiek senieji išeiviai, tiek ir po 1990 m. naujai atvykę lietuviai, studijuojantys čia ar jau įsikūrę, sukūrę mišrias šeimas Prancūzijoje. Būtent tokio susitikimo metu 1999 m. gruodžio mėnesį buvo darytas šis reportažas. „Reportažo pašneko-

vai – tai Prancūzijos emigravę lietuvičiai ir labai gerai Lietuvą pažįstantys prancūzai. Kalbinau įvairių socialinių sluoksnių ir skirtingo amžiaus bei likimo lietuvius, tuo metu sutiktus Paryžiuje. Pašnekovai pasakojo apie tai, kodėl ir kada atvažiavo į šį kraštą. Jie samprotauja, ar patys asmeniškai jaučiasi laimingi. Kalbėjome apie tautiškumo, lietuvių kalbos ir charakterio problemas, nepilnavertiškumo kompleksą dėl neišsipildžiusių svajonių“, – pasakojo reportažo autorė Aida Kiškytė-Degeix¹².

Ilgus metus Prancūzijos lietuvių bendruomenės siela buvo kunigas Jonas Petrošius (1921–2009), burdavęs aplink save įvairaus amžiaus lietuvius, tiek senuosius emigrantus, tiek naujai iš Lietuvos atvykusius: „Tuomet bendruomenę kviesdavo, organizuodavo ir vesdavo amžinatilsį kunigas Jonas Petrošius. Jis buvo visur: per mišias, per pietus ir tvarkant salę po susitikimo. Jis drąsino, ragino, mokė ir net pabardavo nesusipratusius. Jis diplomatiškai mokėjo suburti senuosius išeivius ir ką tik atvykusius jaunuosius iš Lietuvos. Deja, man taip ir nepavyko įrašyti interviu su kun. J. Petrošiumi, nes jis nežinia kodėl, bet griežtai atsisakė kalbėti į mikrofoną.“¹³ Laidoje savo mintimis pasidalijo tuometinė Lietuvos ambasadorė Prancūzijoje Asta Skaisgirytė-Liauškienė, Prancūzijos lietuvių bendruomenės narys, 1987–1990 m. PrLB pirmininkas diplomatas Ričardas Bačkis, tuometinė Paryžiaus lietuvių bendruomenės pirmininkė ir lietuvių įkurtos sekmadieninės mokyklėlės „Genys“ direktorė Inga Januitytė-Lanchas, po Antrojo pasaulinio karo į Prancūziją atvažiavusi Žosefa Grinius, Sorbonos universitete studijavusi Asta Timukaitė, į Prancūziją verslo reikalais atvykstantis Rimantas Zyzas ir trumpam dirbti atkeliavusi Inga Kalašinskaitė, senųjų (greičiausia XIX a. pabaigoje į Prancūziją atklydusių) emigrantų palikuonis Stanislas Šimskis bei prancūzas Loik Leže.

Laida pavadinta labai simboliškai: „Lietuviškos svajonės ir prancūziška realybė“. Kokie keliai šiuos skirtingus žmones atvedė į Prancūziją? Kaip jiems sekėsi čia pritapti? Ar jie surado „savąją laimę svetur“? Šie klausimai aktualūs lietuviams buvo ne tik 1999 m., jie nuo seniausių laikų iki šiol svarbūs visiems, atsidūrusiems svetimame krašte. Kokios yra emigrantų svajonės ir viltys vykstant į svetimus kraštus, pagaliau kaip jiems sekasi savo viltis įgyvendinti tikrovėje, kokie laukia sunkumai, sėkmės ir nesėkmės stengiantis įsikurti svetimame krašte, pritapti svetimose visuomenėse? Simboliškai ir netgi romantiškai skamba ir reportažo autorės klausimai apie laimę: *ar galima surasti savąją laimę svetimame krašte?* Juk kiekvienam laimė gali būti labai individualus ir subjektyvus dalykas – šeima, darbas, draugai. Pagaliau kiek įtakos gali turėti tas pats lietuviškas charakteris? O galbūt teisingas Ričardas Bačkis sakydamas, kad prie žemės prisirišę lietuviai niekuomet niekur nebus laimingi?

Šis reportažas – mažytis istorinis liudijimas kelių 1999 m. gruodžio mėnesį Prancūzijos lietuvių bendruomenės susirinkime dalyvavusių žmonių. Kiekvieno iš jų gyvenimo istorija būtų įdomus šaltinis, kiekvieno jų kelias į Prancūziją unikalus, liudijantis įvairius žmonių gyvenimo vingius. Vieniems jų Prancūzijoje pavyko prasigyventi ir įleisti šaknis, pvz., tuomet jau 80 metų sulaukusi Žosefa Grinius – „tikra paryžietė“, nors jos gyvenimas svetimame krašte taip pat nebuvo lengvas. Kiti čia atvyko trumpam – studijuoti ar verslo reikalais – ir savo ateities tuo metu nesiejo su gyvenimu Prancūzijoje. Įdomu, kaip susiklostė šių žmonių tolimesnis likimas. „Ką šiuo metu veikia prieš dešimt metų kalbinti žmonės? Sunku pasakyti, nes laidoje savo mintimis pasidalino 10 lietuvių ir 2 prancūzai. Manau, kad jų keliai vis dar vingiuoja tarp Prancūzijos ir Lietuvos“¹⁴, – rašė A. Kiškytė-Degeix. Apie kai kuriuos pašnekovus šio reportažo autorei daugiau nieko nebete-

ko girdėti, su kitais ji iki šiol susitinka Paryžiuje per įvairius lietuvių susiejimus, bendruomenės susirinkimus ar tautines šventes. Nepaisydama silpnėjančios sveikatos, Žosefa Grinius iki šiol yra viena iš ištikimiausių lietuvių bendruomenės „senjorų“¹⁵, ateinanti į PrLB renginius. Ričardas Bačkis nuolat sukasi tarp Paryžiaus ir Vilniaus, aktyviai dalyvauja Prancūzijos lietuvių bendruomenės veikloje. 1998–2003 m. buvusi Lietuvos nepaprastoji ir įgaliotoji ambasadorė Prancūzijoje Asta Skaisgirytė-Liauškienė šiuo metu eina Lietuvos užsienio reikalų viceministrės pareigas. Tuomet neplanavusi ilgiau apsisotiti Prancūzijoje ir Sorbonos universitete studijavusi Asta Timukaitė sukūrė šeimą ir liko gyventi Paryžiuje. A. Timukaitė-Lemiesle Paryžiuje subūrė Šv. Ignoto bažnyčios chorą ir tapo jo chorvede. Inga Januitytė-Lanchas vadovauja Lietuvos turizmo biurui Paryžiuje ir džiaugiasi suradusi savo laimę Prancūzijoje: „Šiai dienai, pati žinau, kad ir toliau traukiu lietuvių vežimą, tik platesniu spektru. Keliauju po visą Prancūziją su Lietuvos prezentacijom, parodom ir kviečiu prancūzus apsilankyti šiame nuostabiame žemės lopinėlyje. Kas begali būti maloniau, kaip dirbti mylimą darbą – garsinti Lietuvą Prancūzijoje? Džiaugiuosi, kad vyras ištesėjo duotą pažadą – sukūrė man Lietuvą Prancūzijoje, namie visi kalbame lietuviškai.“¹⁶

Čia skelbiama radijo laida „Lietuviškos svajonės ir prancūziška realybė“ 2000 metais buvo ne kartą transliuota ir pertransliuota prancūziškai *Radio Périgueux 103* radijo stotyje. Visą laidos rengimo darbą (interview, įrašų atranką, montažą), taip pat vėliau laidos vertimą į prancūzų ir lietuvių kalbą atliko A. Kiškytė-Degeix. Radijo laida buvo išversta į lietuvių kalbą ir pritaikyta Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto diplominio darbo praktinei užduočiai. Lietuviškas radijo variantas niekada ir jokiame radijuje nebuvo transliuotas, čia skelbiamas pirmą kartą. Publikuojant tekstą buvo stengiamasi

kuo tiksliau iššifruoti ir pateikti visą pokalbio tekstą, paliekant originalų kalbėtojų stilių, dabar nevertojamas svetimybės, klaidas. Skaitytojams pristatoma radijo laida – tai

nedidelė, bet įdomi Prancūzijos lietuvių istorijos dalelė, istorijos šaltinis, padedantis bent trumpam susipažinti su Prancūzijos lietuvių atstovais ir jų likimais.

„LIETUVIŠKOS SVAJONĖS IR PRANCŪZIŠKA REALYBĖ“ RADIO PÉRIGUEUX 103

1999 m. pabaiga

Laidos vedėja Aida Kiškytė-Degeix

Aida Kiškytė-Degeix: Sakoma, kad svetur ir tvoros žydi. Kokios gi tos, išvykstančiųjų Prancūzijos svajonės? Ir kokia jų laukia ši, svetimumo krašto realybė? Ar tiesa, kad dažnai jie tikisi šiame, laisvę ir nepriklausomybę simbolizuojančiame krašte pamatyti kažką nepaprasto, ypatingo, ko niekada negalvojo rasti pas save. Pirmiausia papasakosiu apie lietuvius, išvykusius į Prancūziją. Paprasčiausiai jie pabandys atsakyti į klausimą, ar surado savąją laimę svetur. Po to išgirsite keletą akimirkų iš prancūziško karnavalo, pažinsite savotišką to krašto tradiciją, kai Lietuvoje tuo metu mes nuo seno švenčiame Užgavėnes. Ir laidos pabaigoje – šiek tiek poezijos: išgirsite tekstus prancūzų ir lietuvių, arabų, ispanų ir turkų kalbomis. Jų autoriai – Prancūzijos emigrantai, liudiję apie gimtojo krašto prisiminimus dviem kalbom: naujai išmokta prancūzų kalba ir savo gimtąja kalba⁷.

Ar lietuviai gali surasti laimę Prancūzijoje? Į šį klausimą bandė atsakyti tautiečiai, susirinkę Paryžiuje į lietuvių bendruomenės susirinkimą. Susibūrimas įvyko 2000 metų išvakarėse. Kalbinau įvairių kartų, profesijų ir skirtingo likimo žmones. Kokia gi ta lietuviška laimė prancūziškoj žemėj?

Po nepriklausomybės atgavimo ir lietuviams pasidarė daug lengviau keliauti. Šimtai išvyko pažinti svetimus kraštus, kitų tautų žmones, jų papročius. Vieni pasižvalgo ir vėl sugrįžta namo, o kiti surizikuoja ir svetur įsikuria, kaip sakoma, savas šaknis įleidžia. Nemažas būrys lietuvių šiuo metu gyvena

ir prancūzų žemėje. Suprantama, pirmoji dar gyva emigrantų karta atkeliavo dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Tuomet čia veikusi šalpos draugija padėjo pabėgėliams emigruoti į Ameriką, arba paprasčiausiai čia pat įsikurti. Vėliau tik keliems politiniams pabėgėliams po didelių vargų pavyko čia pasislėpti. Tačiau vis dėlto didžioji šiandieninių emigrantų dalis – tai jauni, laimės ieškantys, energingi žmonės. Įdomu, kiek lietuvių šiuo metu gyvena Prancūzijoje, kodėl jie vis gausiau ir gausiau atvyksta į šį kraštą?

Lietuvos ambasadorė Prancūzijoje Asta Skaisgirytė-Liauškienė: Iš tikrųjų yra iki tūkstančio lietuvių šiuo metu Prancūzijoje. Dalis jų yra senieji, kurie atvyko į Prancūziją prieš Antrąjį pasaulinį karą arba iš karto po karo. Jų nėra daug, jų nebelieka daug. O didžioji dauguma – tai jaunimas, jauni žmonės, studentai, kurie atvažiuoja mokytis, stažuotis į Prancūziją. Atvažiuoja, mokosi, paskui išvažiuoja atgal į Lietuvą. Dabar iš tikrųjų tikslaus skaičiaus labai būtų sunku, labai būtų sunku jį pasakyti.

Žozefa Grinius: Ieško kavalierių, ieško panelių, kad galėtų apsivesti ir pasilikti Prancūzijoje. Iš Lietuvos visi, kur gudri, išlaksto į Lietuvą tai pasilieka tie, kur silpni, kad nežino, kur eit, ar ne pažįstamų, šiaip biedni žmonės...

Inga Lanchas: O, nežinomi yra Viešpaties keliai, kaip yra sakoma, ar ne? Lietuviai atvažiuoja labai, labai įvairiais tikslais. Ką aš pastebėjau pastaraisiais metais, tai, aišku,